16. સિંહની દોસ્તી

ભાણભાઈ ગીડા
જન્મ : 11-10-1926, અવસાન : 22-5-1984

ભાણભાઈ દાદાભાઈ ગીડાનો જન્મ રાજકોટ જિલ્લાના જસદણમાં થયો હતો. તેમણે રાજ્યના વિવિધ વિભાગોમાં અને છેલ્લે ગુજરાત સ્ટેટ ટ્રાન્સપોર્ટ કૉર્પોરેશનમાં સેવાઓ આપેલી. તેઓ ગીરનાં જંગલોમાં ખૂબ ફર્યા હોવાથી ત્યાંના સિંહો વિશેનો એમનો અભ્યાસ ઘણો ઊંડો હતો. 'નમણી ગીર' તથા 'સોરઠનો શણગાર' લેખમાળાઓ આપી હતી.

સિંહ અને માણસ વચ્ચેની દોસ્તી અને વફાદારીની અદ્ભુત કથા આ વાર્તામાં પ્રસ્તુત કરી છે. લોકભાષાનો સચોટ અને સબળ ઉપયોગ તથા અનુરૂપ વર્ણનો આ વાર્તાને વધુ જોમવાળી બનાવે છે. પશુ પ્રત્યે પ્રેમ અને સંવેદનાનું ઉત્તમ ઉદાહરણ આ લોકકથા પૂરું પાડે છે.

ગીરના જંગલને અડીને, જૂનાગઢથી આશરે પચીસ ગાઉ દૂર અને સાસણગીરથી આશરે છ ગાઉ દૂર મોટી મોણપરી નામનું એક ગામ આવેલું છે. ગામના પાદરમાંથી એક મોટી નદી વહી જાય છે. નદીને કાંઠે બબ્બે માથોડાં ઊંચી ભેખડો છે. નદીનાં વાંસજાળ પાણીમાં મગર શેલારા મારે છે. સોરઠના સીમાડે આવેલા આ મોણપરી ગામે માત્રા વાળા નામે દરબાર રહે. નદીને કાંઠે માત્રા વાળાની સોનાના કટકા જેવી જમીન આવેલી છે.

ચોમાસું પૂરું થયું છે. જોઈને આંખો ઠરે તેવો મોલ ખેતરમાં ઊભો છે. લોકો લણણીના કામે લાગ્યા છે. આવા એક દિવસે, નમતા બપોરે દરબાર માત્રા વાળા ખાટલો ઢાળીને ખેતરમાં બેઠા છે. કુદરતે છૂટે હાથે વેરેલી સુંદરતાને દરબાર આંખો ભરીને પી રહ્યા છે. એકાએક દરબારની નજર નદીના ઘૂના પર પડી. સામેથી સિંહ અને સિંહણનું બેલાડ ચાલ્યું આવે છે. બેપરવાઈથી ચાલ્યા આવતાં આ રાજા-રાણીને દરબાર જોઈ રહ્યા. સિંહ અને સિંહણ પાણી પીવા ઊતર્યાં; પણ ત્યાં તો ઓચિંતો પાણીમાં ખળભળાટ થયો. એક પ્રચંડકાય મગર નદીના છીછરા પાણીમાં આવ્યો અને સિંહણને પૂંછડીનો ફટકો મારીને ઊંડા પાણીમાં ખેંચવા લાગ્યો. સિંહણે કાળના પંજામાંથી પોતાની જાતને છોડાવવા માટે ભારે મથામણ કરી, પણ એની કારી ફાવી નહિ. મગર સિંહણને પાણીમાં ખેંચી ગયો. સિંહ પોતાની રાણીને બચાવવા થોડે સુધી પાછળપાછળ ગયો, પણ જંગલનો રાજા પાણીમાં લાચાર હતો. સિંહ પાછો આવીને હતાશ થઈને નદીની વેકૂરમાં બેસી ગયો. એના મોઢા પરની વેદના દૂરથીય વરતાઈ આવતી હતી. દરબાર ક્યારનાય આ દશ્ય જોઈ રહ્યા હતા. સિંહ હવે શું કરશે એ જોવા-જાણવાની એમની ઇચ્છા હતી. એમણે એમના માણસોને કહ્યું : ''તમતારે સૌ જાવ. સિંહણના મોતનું વેર સિંહ કેવી રીતે વાળે છે, એ મારે જોવું છે. મારે માટે વાળુય અહીં લેતા આવજો.''

સિંહ નદીનો કાંઠો છોડી ક્યાંય ગયો નહિ. રાત આખી નદીના ખળખળ વહેતાં પાણી સામે એ સૂનમૂન બનીને બેસી રહ્યો. માત્રા વાળા પણ એ વિજોગીને જોતાં બેઠા રહ્યા. 'આ જાનવરનેય એકબીજાં માટે કેવાં હેતપ્રીત છે !' દરબારના મનમાં વારેવારે આ વિચાર આવ્યા કરતો હતો.

આમ ને આમ બે-ત્રણ દી' નીકળી ગયા. સિંહ ભૂખ્યો ને તરસ્યો નદીનાં ઘૂમરી લેતાં પાણી સામે મીટ માંડીને બેઠો રહ્યો. માત્રા વાળા પણ સિંહને જોતા-જોતા ખેતરમાં જ રાત-દી' રહેવા લાગ્યા. સિંહ માટે એમના અંતરમાં વહાલ ઊભરાતું હતું.

બે-ત્રણ દી' થયા ને એક દી' પાણીમાં ફરી ખળભળાટ થયો. સિંહ સાવધાન થઈ ગયો. માત્રા-વાળા પણ અધ્ધર- જીવે પાણી તરફ જોઈ રહ્યા. મગર ઊંડા પાણીમાંથી છીછરા પાણી તરફ આવી રહ્યો હતો. સિંહ ઊભો થયો અને મગરને લલચાવવા પાણીમાં થોડે સુધી આગળ ચાલ્યો; પછી વળી થોડો પાછો આવ્યો ને પાણી પીતો હોય એવો ડોળ કરવા લાગ્યો. નવા શિકારની લાલચે મગર પણ વધુ ને વધુ છીછરા પાણીમાં આવવા લાગ્યો. સિંહ હુમલો કરવા માટે પૂરો સજ્જ થઈ ને ઊભો હતો. જેવો સિંહને મગરનો ભેટો થયો કે સિંહે પૂરી તાકાતથી હુમલો કર્યો, પણ મગરનું જોરેય કઈ ઓછું ન હતું. પોતાની પૂંછડીથી સિંહને ભિડાવવા એણે પૂરતો પ્રયત્ન કર્યો. બે બળવાન જીવો જાનની બાજી લગાવીને લડી રહ્યા હતા. ઘડીકમાં મગર સિંહને પાણી તરફ ખેંચતો, તો ઘડીકમાં સિંહ મગરને રેતી તરફ ઘસડતો હતો. ગામનાં લોકો પણ ખબર પડતાવેંત રૂંવાડાં બેઠાં કરી દેતું આ દૃશ્ય જોવા સીમમાં દોડી આવ્યાં હતાં. દરબારના ખાટલાની આસપાસ ગોઠવાઈને સૌ અધ્ધરશ્વાસે સિંહ અને મગરનું યુદ્ધ જોતાં હતાં. આશરે એક કલાક સુધી આ જીવસટોસટનો જંગ ખેલાયો. આખરે સિંહ જીત્યો. મગરને મારીને એણે સિંહણના મોતનો બદલો લીધો. પણ આખા શરીરે એ લોહીલુહાણ થઈ ગયો હતો. પાણીની બહાર નીકળ્યો કે તરત જ એ ઢગલો થઈને ઢળી પડ્યો.

દરબાર માત્રા વાળા શૂરવીર હતા. પશુઓ પ્રત્યે એમને અપાર પ્રેમ હતો. આ બહાદુર અને પ્રેમાળ જાનવર માટે એમના દિલમાં માયા બંધાઈ ગઈ હતી. સિંહને આમ ઢળી પડતો જોઈ એમનું હૃદય દ્રવી ઊઠ્યું. જ્યાં સિંહ પડ્યો હતો ત્યાં જવા એ ઊભા થયા. ગામલોકોએ એમને વાર્યા, પણ દરબારે કોઈનું કહેવું માન્યું નહિ. નદીની ઊંચી ઊંચી ભેખડો ઊતરીને એ સિંહ પાસે પહોંચ્યા. ત્યાં જઈને એમણે સિંહનાં જખમ સાફ કર્યાં, વનસ્પતિનાં પાંદડાં વાટી જખમ પર પાટા બાંધ્યા, સિંહના શરીર પર શીતળ જળનો છંટકાવ કર્યો. થોડીવારે સિંહે સહેજ આંખો ખોલીને જોયું. એક પ્રેમાળ માનવી એની સેવા-ચાકરી કરી રહ્યો હતો. સિંહ ક્યાંય સુધી આંખો મીંચીને પડ્યો રહ્યો. પોતાની હાજરીની સિંહને જાણ થયા છતાં એણે હુમલો કરવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો. એટલે દરબારને એના પર ભરોસો બેસી ગયો. થોડી વારે સિંહ પૂરેપૂરો ભાનમાં આવી ગયો, ઊભોય થયો; પણ એના શરીરમાં તાકાત રહી નહોતી. એ ફરી પાછો ફસડાઈ પડ્યો. દરબારે એક વાસણ મંગાવી, એમાં પાણી ભરી સિંહના મોઢા આગળ ધર્યું. સિંહે થોડું પાણી પીધું ને પાછો સૂઈ ગયો.

દરબારે પૂરી ધીરજથી થોડા દિવસ ઊભાપગે સિંહની સેવા-ચાકરી કરી. દરબારનાં પ્રેમ અને સેવાથી સિંહ સાવ સાજો થઈ ગયો. પોતાને નવી જિંદગી બક્ષનારનો ઉપકાર સિંહ કેમ ભૂલે ? એ તો માત્રા વાળાનો પરમ મિત્ર બની ગયો. દરબાર જ્યાં જાય ત્યાં સિંહ સાથે ને સાથે. દરબાર ખેતરે જાય ત્યારે સિંહ એમની સાથે ખેતરે જાય; દરબાર ખેતરેથી ઘેર આવે, ત્યારે સિંહ પણ એમની સાથે પાછો ઘેર આવે. ભૂખ લાગે ત્યારે એ શિકાર કરવા જંગલમાં જાય, પણ વળી પાછો દરબાર પાસે આવતો રહે. આ રીતે થોડો વખત ચાલ્યા પછી રાત્રે એ દરબારને

ઘેર જ રહેવા લાગ્યો. ઘણાં ઘરોમાં કૂતરાની ચોકી તો હોય, પણ દરબારને ત્યાં તો સિંહની ચોકી !

એક વાર દરબારના ઘરમાં ખાતર પાડવાના ઈરાદે ચોર ઘૂસ્યા. દરબાર ફળિયામાં ઢોલિયો ઢાળીને સૂતા હતા. સિંહ ઢોલિયાની નીચે સૂતો હતો. સહેજ સંચળ થતાં જ સિંહ જાગી ગયો ને ચોર પર ત્રાટક્યો. એક-બે તો ત્યાં જ પૂરા થઈ ગયા ને બાકીના ઘાયલ થઈને ભાગ્યા.

આ વાતને ઘણાં વર્ષ વીતી ગયાં. માત્રા વાળા અને સિંહની દોસ્તી કાયમ ટકી રહી. એક વાર દરબાર માત્રા વાળા બીમાર પડ્યા. સિંહ એમના ઢોલિયાથી ઘડીભર પણ આઘોપાછો ન થતો. દરબાર એ માંદગીમાંથી ઊઠ્યા નહિ. એમના મૃત્યુથી ગામ આખું શોકમાં ડૂબી ગયું. સૌ તો પોતાની વેદના વાણી દ્વારા રજૂ કરી શકતા હતા. પણ સિંહ પોતાના જીવનદાતાના મૃત્યુનો વસમો આઘાત અંતરમાં જ વેઠી રહ્યો હતો. તે દી' કોઈ દિવસ ન જોયું હોય તેવું કૌતુક સૌએ દીઠું. દરબારની સ્મશાનયાત્રામાં સિંહ પણ જોડાયો ! સૌ સ્મશાને પહોંચ્યા. ચિતા પર દેહને મૂકીને અગ્નિદાહ દીધો. સિંહ દરબારની બળતી ચિતા સામે જોતો બેઠો હતો. દરબારના મૃત્યુની વેદના તો સૌને હતી જ, પણ આ જાનવરની વેદના જોઈ સૌની આંખો વધુ ભીની થઈ.

અગ્નિસંસ્કારની ક્રિયા પૂરી કરી સૌ ગામમાં પાછા વળ્યા. સિંહ જંગલ તરફ ચાલતો થયો. હવે ગામમાં જવાની એને કોઈ જરૂર નહોતી. જેને માટે એ ગામમાં રહેતો હતો તે હવે ત્યાં નહોતા.

આ સિંહનું પછી શું થયું એની કોઈને કશી ખબર નથી.

• ટિપ્પણ

ઘૂનો ઊંડા પાણીવાળી જગ્યા **વાંસજાળ પાણી** વાંસ જેટલાં ઊંડાં પાણી **શેલારો** પાણીમાં આગળ ધપવા શરીરનો હેલારો મારવો તે **બેલાડ** જોડું **વેકૂર** રેતી **સંચળ** સંચાર, અવાજ

• રૂઢિપ્રયોગ

રૂંવાડાં બેઠાં કરી દેવાં - ખૂબ અસર થવી

ખાતર પડવું - ચોરી થવી

સંચળ થવો - અવાજ થવો

કારી ન ફાવવી - યુક્તિ સફળ ન થવી

જીવસટોસટનો જંગ ખેલવો - જીવન મરણની લડાઈ કરવી

જાનની બાજી લગાવવી - જાન જોખમમાં મૂકીને કામ કરવું.

● ભાષા સજ્જતા

● નીચેનાં વાક્યો વાંચો :

1. નિજનું **શું** પરિણામ આવ્યું ?
2. કાનન મુંબઈ **ક્યારે** જશે ?
3. તને કાલે **કોણ** મળવા આવ્યું હતું ?

જે વાક્યમાં હકીકત વિશે પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો હોય તેને **પ્રશ્નવાક્ય કહેવાય. 'શું', 'કોણ', 'કયું', 'ક્યારે', 'કેમ', 'કોને', 'કયાં'** જેવા પ્રશ્નાર્થસૂચક શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને વાક્યની રચના થાય છે. અને હા, પ્રશ્નાર્થસૂચક શબ્દો વાપર્યા વિના પણ પ્રશ્નવાક્ય બનાવી શકાય.

જેમ કે,

તે પુસ્તક વાંચે છે ?

તમે કાલે આવ્યાં ?

અંતે મુકાતા પ્રશ્નાર્થચિહ્ન દ્વારા પ્રશ્નવાક્યની ઓળખ થાય છે. ઉપર આપેલા પ્રશ્નસૂચક શબ્દોની મદદથી આવાં બીજાં પ્રશ્નવાક્યો બનાવો.

*

● નીચેનાં વાક્યો વાંચો.

1. **વાહ !** કેટલું સુંદર દૃશ્ય !
2. આજે આપણે **કેવું** મધુર ગીત સાંભળ્યું !
3. **ઓહ !** કેવો વિરાટ પર્વત !

ઉપરનાં વાક્યો વાંચતાં આશ્ચર્યનો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. આમ, જે વાક્યમાં હકીકત વિશે **અચરજ, આશ્ચર્ય, નવાઈ, શોક, હર્ષ, ઉલ્લાસ** જેવી લાગણીઓ પ્રગટ થતી હોય તેને **ઉદ્ગારવાક્ય** કહેવાય છે.

આવાં વાક્યોમાં **'અરે', 'અહા', 'ઓહ', 'વાહ', 'ઓહોહો'** જેવા ઉદ્ગારસૂચક શબ્દોનો ઉપયોગ થતો હોય છે. ઉદ્ગારવાક્યમાં ઉદ્ગારસૂચક શબ્દ પછી અથવા વાક્યને અંતે **ઉદ્ગાર** કે *આશ્ચર્યચિહ્ન* મૂકવામાં આવે છે.

પાઠ્યપુસ્તકમાંથી પાંચ ઉદ્ગારવાક્યો શોધીને લખો.

● અભ્યાસ

1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપો :

1. મોણપરી ગામ ક્યાં આવેલું છે ?
2. ચોમાસુ પૂરું થતાં લોકો કયા કામે લાગ્યાં છે ?
3. એક દિવસ નમતા બપોરે દરબાર માત્રા વાળાએ નદીમાં શું જોયું ?
4. સિંહ નદીના કાંઠે કેટલા દિવસ બેસી રહ્યો ? શા માટે ?
5. સિંહ અને મગર વચ્ચે યુદ્ધ કેમ થયું ?
6. ગામના લોકોએ કોઈ દિવસ ન જોયું હોય તેવું કયું કૌતુક જોયું ?

● સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો લખો :

1. સિંહ સિંહણને કેમ ન બચાવી શક્યો ?
2. સિંહ નદીના કાંઠે શા માટે બેસી રહ્યો ?
3. માત્રા વાળા સિંહની નજીક હોવા છતાં સિંહે તેમના ઉપર હુમલો કેમ ન કર્યો ?
4. સિંહ પોતાના જીવનદાતાના મૃત્યુનો વસમો આઘાત અંતરમાં જ વેઠી રહ્યો હતો - આવું શી રીતે કહી શકાય ?
5. માત્રા વાળાના મૃત્યુ કરતાં સિંહની વેદનાથી સૌને વધારે દુ:ખ થયું - શા માટે ?
6. સિંહે દરબારના ઉપકારનો બદલો કેવી રીતે વાળ્યો ?

2. સૂચવ્યા મુજબ કરો.

1. પાઠમાં આવતા હોય તેવા ઉપરાંત તમે જાણતા હોય તેવા પ્રાદેશિક શબ્દોની યાદી બનાવો.
2. તમારી યાદીના શબ્દોનો વાક્યપ્રયોગ કરો.
3. આ વાક્યોનો ઉપયોગ કરી અર્થસભર ફકરો બનાવો.
4. આ ફકરાને યોગ્ય શીર્ષક આપો.

3. તમે બનાવેલી પ્રાદેશિક શબ્દોની યાદીમાંથી મનપસંદ દસ શબ્દો લઈ તેને શબ્દકોશના ક્રમમાં ગોઠવો.

4. આ પાઠમાંથી રૂઢિપ્રયોગો શોધી તેના અર્થ આપી વાક્યપ્રયોગ કરો.

5. નીચેનાં વાક્યોના પ્રકાર ઓળખાવો :

1. ગામના પાદરમાંથી એક મોટી નદી વહી જાય છે.
2. તમારી માત્ર આશિષ માગું છું.
3. શા માટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહીં ?
4. રસે હવે દે ભરી પાત્ર બાઈ !
5. ઘરડી ખેડૂત સ્ત્રી ધીમેથી ઊઠે છે.
6. અહો કેવું સુખી જોડું કર્તાએ નિરમ્યું દીસે !
7. આ જાનવરનેય એકબીજા માટે કેવાં હેતપ્રીત છે !
8. પોતાને નવી જિંદગી બક્ષનારનો ઉપકાર સિંહ કેમ ભૂલે ?
9. સિંહ ઢોલિયા નીચે સૂતો હતો.
10. દરબારની સ્મશાનયાત્રામાં સિંહ પણ જોડાયો !

6. આ વાર્તામાં માત્રા વાળા દરબાર ઘવાયેલા સિંહની સારવાર કરી જીવતદાન આપે છે. અન્ય કોઈ પ્રાણી ઘવાયેલું જુઓ તો તમે શું કરી શકો એ વિશે વિગતવાર નોંધ લખો. દા.ત. ગાય, કૂતરું વગેરે

• પ્રવૃત્તિ

1. સાહિત્યકારની મુલાકાત ગોઠવી તેમની સાથે વાર્તાલાપનું આયોજન કરો.
2. લોકકથાઓ મેળવીને વાંચો.
3. પ્રાણીપ્રેમની કથાઓ તમારા શિક્ષક પાસેથી સાંભળો.
4. તમે વાંચેલી પ્રાણીપ્રેમની કથા વર્ગખંડમાં રજૂ કરો.